

David Harvey, *Marx, Sermaye ve İktisadi Aklın Cinneti*, İstanbul:
Sel Yayıncılık, 2017, 239 s.

Değerlendiren: Adem Levent

2008 Dünya Ekonomik Krizi, iktisat bilimi üzerine birçok tartışma doğurmuştur. Kriz sonrası birçok düşünür bizzat iktisat biliminin doğasını sorgulayıp iktisadın krize içkin olduğunu bundan ötürü belli aralıklarla krizlerin kapitalist sistemde görülmesini doğal karşılamaktadır. Krizi bu şekilde okuyanlar, mevcut iktisat biliminin ve bu bilimden kaynaklanan iktisat politikalarının eleştirilmesi gerektiğini düşünmektedirler. Bu yaklaşıma göre, disiplin içinde profesyonel matematiksel modellerin gelişimine karşın mevcut hâliyle iktisat, gerçek dünya sorunlarından koptuğu için krizleri öngörememekte ve çözmekte zorlanmaktadır. İlgili çözümlenmenin karşı kutbunda yer alan düşünürler ise savunmacı bir şekilde iktisat biliminin evrensel yasalarının iktisat politikalarını uygulayanlar tarafından tam olarak anlaşılmadığını ve bu nedenle uygulamada bazı sorunların ortaya çıktığını kabul etmektedirler. İktisat bilimini savunanlar, küresel çapta görülen krizlerin iktisat bilimiyle ve iktisadın evrensel yasalarıyla ilgili olmadığını bundan ötürü iktisadın mevcut durumunun sorgulanması yerine eleştirilerin iktisadi politika uygulayıcılarına yönelik olması gerektiğini belirtmektedirler.

İktisat biliminin krize içkin olduğu tartışması genellikle Marksist düşünürler tarafından dile getirilmektedir. Marksist düşünürlere göre iktisat, kapitalizmin bilimidir ve sermaye kavramı temelinde işlemektedir. Bu nedenle kapitalist sistem bağlamında sermayenin hareket yasalarının çözümlenmesi gerekir. Aksi hâlde iktisadi krizleri anlamlandırmak güçleşir. Çağdaş dönemde ilgili çözümlenmeyi gerçekleştiren önemli isimlerden biri City University of New York'ta coğrafya ve antropoloji profesörü olarak çalışan David Harvey'dir. Birçok çalışmasında politik coğrafya ve politik iktisadı birleştirerek kapitalizmi çözümlenmeye çalışan Harvey,

@ Dr., Muş Alparslan Üniversitesi, levent49@gmail.com

Marx, Sermaye ve İktisadi Aklın Cinneti adlı eserinde de benzer bir bağlantıyı devam ettirir. Sel Yayıncılık'ın sosyal bilimler alanında dünyada en çok atıf yapılan 20 yazar arasında tanıttığı Harvey, ilgili çalışmasında sermayeyi, doğadaki su döngüsüne benzeterek analiz eder. Harvey, 9 bölümde ve neredeyse her bölümü destekleyen coğrafi şekillerle sermayenin hareket yasalarını detaylı ele alır.

Önsöz kısmında Harvey, kitabın yazılış amacının sermayenin hareket yasaları ve bunların iç çelişkilerine yönelik olduğunu belirtir. Sermayenin temelinde irrasyonallere dair Marx'ın öngörülü yorumlarının 2007-2008 krizi ve sonrasındaki etkileri karşısında son derece yetersiz kalan çağdaş iktisat biliminin tek boyutlu makroekonomik teorilerden çok daha isabetli ve etkileyici olduğunu düşünür. Harvey için benzersiz sorgulama yöntemi ve teori üretme tarzıyla Marx'ın analizleri, zamanımızın kapitalizminin anlaşılması için harcadığımız entelektüel çabalar açısından paha biçilemez değerdedir.

Harvey, kitabın birinci bölümünde hareket hâlindeki değer olarak sermayeyi görselleştirir ve sermayeyi, doğa bilimlerindeki bir metafor olan su döngüsüne benzetir. Aynı zamanda hidrolik su döngüsü adı da verilen söz konusu görsel şekille sermayenin döngüsünü analiz eder. Harvey'e göre sermaye de büyük ölçüde su döngüsü gibi hareket eder. Para-sermaye olarak başlar, meta hâlini alır bu halde üretim sistemlerinden geçer ve piyasada satılacak (paraya çevrilecek) ve farklı hâllerde (ücret, faiz, kira, vergi, kâr hâlinde) muhtelif hak sahiplerine dağıtılacak yeni metalar olarak ortaya çıkar. Fakat hidrolojik döngü ile sermaye dolaşımı arasında çok önemli bir fark vardır. Hidrolojik döngü gerçekten de neredeyse hiç değişmeyen bir döngüdür oysa sermaye dolaşımı kesintisiz büyüme hâlinde bir sarmaldır. Harvey daha önce de politik coğrafya ve mekân çalışmalarını sermaye ile birlikte ele alan başarılı eserler vermiştir. Bu eserinde de benzer çaba görülür. Kapitalizm çözümlemesi için coğrafya ve doğa bilgisi metafor olarak kullanılır. Böylece hayatın ince ayrıntısına kadar sinen kapitalizmin canlılığı başarılı bir şekilde vurgulanır. Çünkü Harvey'e göre, Marx'ın vurguladığı gibi sermaye ancak dolaşım sistemi hâlinde oluşur. Doğa bilimlerinden metafor devşirerek sosyal fenomenleri açıklamak sadece Harvey ya da Marksist düşünceye has bir alışkanlık değildir. Doğacı düşünceden ilham alınarak sosyal bilimlere doğal yasa formuna büründürmek, 19. yüzyıldan beri ister egemen isterse de muhalif olsun bütün Batı düşüncesinde görülen çok yaygın bir akıl yürütme geleneğidir. Marx, Thorstein Veblen (1998 [1898]) ve hatta Jürgen Habermas (2009), doğacı düşünceye bağlı bir sosyal teori geliştirme peşindedirler. Bu nedenle Philip Mirowski (1987), doğacı düşünceden kaynaklanan doğal yasaları, Batı düşüncesinin kültürel matrisine derinden yerleşmiş olarak tasvir eder. Başka bir deyişle doğacı yaklaşım, modern Batı düşüncesini bütün yönleriyle kat etmiştir.

Kitabın ikinci bölümünde Marx'ın *Kapital*'inin üç cildi ayrı ayrı incelenir. Harvey'e göre birinci cilt tamamen değerlendirilme sürecine odaklanır. Paranın para-sermayeye dönüştüğü noktadan değerın piyasada para formunda gerçekleştiği noktaya götürür. Bu bakımdan Harvey için birinci cilt paha biçilemez bir eserdir. İkinci cilt, sermayenin piyasaya girişi esnasında ve sonrasında sermaye dolaşımını incelemeyi amaçlamıştır. Üçüncü cildin en önemli odak noktası, bölüşümdür. Kitabın bu bölümünde Harvey, insan doğasının da sermayenin dolaşım sisteminden etkilendiğini dile getirerek politik liderlere verilen oyların farklı insan doğalarından kaynaklandığını düşünür. Devamında ise kapitalizmi çözümlenerek insan ruhunu da etkileyen bir sistemi incelediğini vurgular. Üçüncü bölümde değerın temsili olarak parayı ele alır. Harvey'e göre Marx'ın *Kapital*'deki teorik argümanlarının büyük bölümü değer bağlamındadır. Değer, toplumsal bir ilişkidir. Harvey, Marx'ın Proudhon'u bu yüzden eleştirdiğini iddia eder. Dördüncü ve beşinci bölümde devalüasyon teorisi, borç-kredi ilişkisi, dijital ekonomi ve bilişsel kapitalizm olarak fikri mülkiyet haklarının hayati rolü Amazon ve Google gibi büyük şirketlerin kapitalist sistem içerisindeki konumuyla analiz edilir. Altıncı bölümde teknoloji sorunu incelenir. Marx'ın "tek hamle" teorisini olmadığı vurgulanır. Sosyal bilimlerde tek hamle teorisi, toplumsal değişim için bir tür tek belirleyiciliğin savunulmasıdır. Harvey'e göre, Marx'ın eserlerinin özünde hiçbir ana devindirici yer almaz bunun yerine farklı momentler arasında açığa çıkarılması ve çözümlenmesi gereken genellikle çelişkili bir hareketler kargaşası vardır.

Kitabın son bölümü "İktisadi Aklın Cinneti"nde ise bir yandan politik iktisadın eleştirisi yapılırken diğer yandan 2013 yılında görülen Gezi Parkı olayları değerlendirilir. Paul Krugman, Joseph Stiglitz ve Jeffrey Sachs gibi iktisatçılar, ilerici tavır göstermelerine rağmen sermayenin iç çelişkileri ya da sonsuz katlamalı büyümenin "kötü sonsuzluğu" konusunda en ufak bir kavrayış sahibi olmamakla suçlanır. Öte yandan Gezi Parkı olayları, Paris Komünü'nün belli belirsiz yankılanması olarak ele alınır. 2008 sonrası Türkiye, Çin'den sonraki en büyük büyüme oranını gerçekleştirir. Ancak bu durum, Gezi Parkı'nda yoğunlaşan bir kent ayaklanmasına yol açar. Ayrıca bu bölümün sonlarına doğru Harvey, Donald Trump'ın emek gücündeki bölünmeleri ve gerilimleri kullanarak 2016 ABD Başkanlık Seçimlerini kazandığını vurgular.

Kitap genel olarak sermayenin hareket yasalarının analizinden başlayıp insan doğasının değişimi, dijital ekonomi, bilişsel kapitalizm, teknoloji sorunu, 68 kuşağı, Gezi Parkı olayları, Türkiye ve Çin'in küresel kapitalizm içindeki konumu gibi birçok konuyu detaylı inceler. Kitapta, Marx'ın iki temel eseri *Kapital* ve *Grundrisse*, Harvey'in düşüncelerini şekillendiren iki ana kaynak olarak görünür. Sonuç

kısımında Marx'ın düşüncesini sergilemeyi amaçlayan kitabın, Marx'ın yolunun izlenecek tek otoyol değil içinden geçerek güncel gerçekliğimizi şekillendiren temel problemlere ilişkin daha da yüksek kavrayışlara ulaşmamızı sağlayacak bir açık kapı olduğunu ortaya koyar. Ele aldığı meselelerin geniş bir yelpazede ve bir o kadar usul- talıklı olması, Harvey'in entelektüel çabasının takdir edilmesini gerektirir. Ancak daha derinlikli bir kapitalizm analizi için takdirin yanında Harvey'in bazı noktalardan eleştirilmesi de kaçınılmazdır.

İlk olarak Harvey'in, Türkiye ve Gezi Parkı ile ilgili abartılı yorumlarda bulunduğu söylenebilir. Gezi Parkı olaylarının sadece kent ayaklanması şeklinde değerlendirilmesi, oldukça sıradan bir yorum olarak öne çıkmaktadır. Çünkü ilgili olaylar, ne kapitalizme dair sistematik bir direniş hattı oluşturmuş ne de kentsel yaşama dair "doğacı" çözüm önerileri sunmuştur. Aksine olaylar, ülkenin oldukça yüksek düzeydeki burjuva kesimlerinden destek bulmuştur. Kapitalizme dair direniş hattı oluşturmaktan ziyade ülkenin dünya sistemiyle entegrasyonuna yeşil ışık yakmıştır. Ayrıca güncel politik arenanın araçsal malzemesi olarak işlev görmüş ve zamanla toplumsal bir karşılık bulamayarak sönmeye yüz tutmuştur. Gezi olaylarının başlangıç noktasını, ülkenin ekonomik büyümesinin doğrudan sonucu olarak değerlendirmek ise ülkenin iç dinamiklerinden yeteri kadar haberdar olunmadan yapılan kestirme bir yorum olduğu izlenimi vermektedir. İkinci olarak, teknoloji sorununun sadece Marx'ın düşüncesine değinilerek ele alınması, kitabın bir diğer düşünsel zafiyeti olarak görülebilir. Teknolojinin kapitalizm bağlamında ele alınması sadece Marx'ın düşüncesine has bir özellik değildir. Thorstein Veblen, Joseph Schumpeter ve John Kenneth Galbraith gibi isimler kapitalizmi, teknoloji temelinde modern endüstriyel sistem olarak detaylı analiz etmişlerdir. Bu bağlamda teknoloji sorunu ve kapitalizm ilişkisi etrafında oldukça geniş bir literatür vardır. Söz konusu literatürün görmezden gelinerek kapitalist sistem içerisinde teknoloji sorununun sadece Marx'la ele alınması, birçok modern tartışmanın ele alınmadığını gösterir. Son olarak Marx öngörülü bir düşünür şeklinde ele alınırken Marx'ın düşüncesinin içine doğduğu 19. yüzyılın düşünce kodlarının izlerini taşıdığı önemle vurgulanmalıdır. Bu bağlamda kitabın önsöz kısmında Harvey'in Marx'ın düşüncesini Fransız toplumcu düşünce, Alman materyalist felsefe ve İngiliz politik iktisadının başarılı bir sentezi olarak sunması, Marx'ın bütün yönleriyle bir 19. yüzyıl düşünürü olduğunun örtük de olsa kabulüdür. Marx'ın düşüncelerinin bir kalkış noktası olarak ele alınması tabii ki mümkündür -ki Harvey bunu sonuç kısmında ele almıştır- ancak her şeyin kilidini açan sihirli bir anahtar olarak ele alınması ise Marx'ın düşüncesinin devamcıları açısından düşünsel bir kısıtlılığı da ifade eder. Bu bakımdan Harvey, kitabın 92. sayfasında kapitalizmin karşıtı bir toplumsal dü-

zen çağdaş kapitalizmin rahminden, Marx'ın sözleriyle her şeyin karşıtına gebe olduğu bir dünyadan doğup evrilmek zorunda olduğu düşüncesini belirtir. Bu tespit 20. yüzyılın önemli felsefecilerinden biri olan Martin Heidegger'in 1966 tarihli *Bizi Ancak Bir Tanrı Kurtarabilir* adlı Der Spigel mülakatındaki düşüncelerini hatırlatır. Burada Heidegger, daha felsefi düzeyde ancak kapitalist düzeni de içerecek şekilde modern teknik dünyanın teşekkül ettiği yerden bir dönüşüme uğrayacağını dile getirir. Ona göre düşünce sadece aynı menşe ve kadere sahip bir düşünce yoluyla dönüşüme uğrayabilir, Hegelyen anlamda aşılabilir. Zen Budizm'i ya da diğer Doğulu dünya tecrübelerini aktararak aşamaz. Harvey'in büyük öngörüyle ele aldığı Marx'ın kapitalizm analizinin böylesine bir aşmayı taşıyacak düşünceler içerdini söylemek güçtür. Çünkü Marx'ın düşüncesi ve ardından gelişen Marksist düşünceler tam da Heidegger'in eleştirdiği teknik dünyanın temel karakterini taşır. Söz konusu temel karakter doğacılıktır yani bütün insani faaliyetlerin doğa bilimlerine benzer şekilde ele alınmasıdır. Egemen veya muhalif olsun söz konusu doğacı düşünce, dünyayı giderek mekanikleştirmektedir. Hem Marx hem de Harvey, doğacı düşünceyi benimseyerek kapitalizm tahlilinde bulunmuş ve kapitalizmi aşmayı doğacı düşünceden yasalar türeterek gerçekleştirme peşindedirler. Ancak doğacılık, teknik dünyanın dolayısıyla kapitalizmin teşekkülünü gerçekleştiren en önemli gelişmelerden biridir. Doğacılığı benimseyerek kapitalizmi aşmaya yönelik hamleler, kapitalizmi daha da tahkim eden bir tecrübeye dönüşmektedir.

Kaynakça

- Habermas, J. (2009). *Doğacılık ve din arasında felsefi denemeler* (A. Nalbant, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi.
- Mirowski, P. (1987). The philosophical bases of institutional economics. *Journal of Economic Issues*, 21(3), 1001-1038.
- Veblen, T. (1998 [1898]). Why is economics not an evolutionary science? *Cambridge Journal of Economics*, 22, 403-414.